

Г.С. Акубаева¹, А.О. Мусабекова^{2*}, Т.В. Старикова³, Ж.С. Хусаинова⁴, С.Ш. Мамбетова⁵

^{1,2,4,5}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан
³Ресей Федерациясы Президенті жанындағы Ресей халық шаруашылығы және
Мемлекеттік қызмет академиясы

akubaeva_g@mail.ru, aynash.musabekova.82@mail.ru, zhibekh11@mail.ru, sagynysh.2012@mail.ru

¹<https://orcid.org/0000-0001-8201-3638>, ²<https://orcid.org/0000-0001-6787-8967>,

⁴<http://orcid.org/0000-0002-2617-838X>, ⁵<https://orcid.org/0000-0003-4845-9825>

¹Scopus Author ID:56226467300, ³Scopus Author ID: 8833901100,

⁴Scopus Author ID: 55816012800, ⁵Scopus Author ID: 57200755104

Кәсіпкерлік саласындағы әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін талдау

Аңдатпа:

Мақсаты: Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту — экономика дамуының заманауи әлемдік үрдісі. Бұл саладағы зерттеулер ЖІӨ өсу динамикасының және әйелдер кәсіпкерлігінің даму деңгейіне тәуелділігі байқалады. Жыл сайын әйелдер кәсіпкерлігі саласында өте танымал әлеуметтік нарықтарды, білім беру қызметтерін дамыту қажеттілігі артып келеді. Әйелдердің кәсіпкерлік саласындағы еңбек белсенділігі халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге қолайлы жағдай туғызып, жаңа жұмыс орындары пайда болып, өзін-өзі жұмыспен қамту деңгейі артады. Жұмыстың мақсаты — әйелдер кәсіпкерлігінің мәні мен ерекшеліктерін қарастыру.

Әдісі: Ғылыми зерттеу аясында жалпытанымдық ғылыми әдістер, яғни қоғамдық өмірді жан-жақты зерттеуге бағытталған құрылымдық-функционалды, жүйелік талдау, талдау және синтез, салыстыру және ұқсастық әдістері қолданылды.

Қорытынды: Қазіргі экономикадағы еңбек нарығы өзгерістермен, соның ішінде әйелдерді жұмыспен қамту саласындағы өзгерістермен қатар жүреді. Шағын және орта бизнестің дамуы көптеген адамдарға өз ісін ашуға мүмкіндік берді. Қазақстандық қоғамның этномәдени ерекшелігі де әйелдер ісін дамытуда өз ізін қалдырады, әйелдерге үй шаруашылығын жүргізу керек және отбасы мүшелеріне қамқорлық қажет. Сонымен қатар бүгінгі таңда Қазақстан әйелдерінің кәсіпкерлік қызметте өз әлеуетін іске асыруға көптеген экономикалық мүмкіндіктері бар екенін атап өткен жөн. Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту экономикалық саясаттың қуатты құралы болып табылады және мемлекет тарапынан одан әрі дамып, қолдау көрсетуді талап етеді.

Тұжырымдама: Зерттеудің алынған нәтижелері Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігінің жаңа толқынының дамуын дәлелдейді. Әйелдер бизнесін дамыту бойынша бірқатар мәселелер анықталды және жүргізілген талдау негізінде әйелдер кәсіпкерлігін дамыту мүмкіндіктері мен бағыттары айқындалды.

Кілт сөздер: әйелдер кәсіпкерлігі, шағын және орта бизнес, кәсіпкерлік, коммерциялық емес ұйым, экономика.

Кіріспе

Әйелдер кәсіпкерлігі әйелдердің экономикалық құқықтары мен мүмкіндіктерінің бір түрі ретінде ХХ ғасырдың соңғы ширегінде зерттеу тақырыбына айналды. Сол кездегі әйелдер кәсіпкерлігін зерттеудің пайда болуы «әлемдік деңгейдегі тыныш революция» нәтижелеріне жауап болды. Ол 1950–1970 жылдар аралығындағы еңбек нарығына әйелдердің жаппай ағылуымен және олардың 1970 жылдардың ортасындағы дербес кәсіпкерлікке қызығушылығымен сипатталады (Rosca E., Agarwal N., Vrem A., 2020). Содан бері әйелдердің бизнеске қатысу ауқымы артып келеді.

Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі стратегиялық міндетті қоя отырып, республиканың дамуы үшін ЭБДҰ елдерінің көрсеткіштері негіз қалаушы болды (Gupta, N., & Mirchandani, A., 2018). Осыған байланысты Қазақстан үшін білім беру, жұмыспен қамту және кәсіпкерлік қызмет саласындағы гендерлік теңдікті қамтамасыз ету мәселелері өзекті. Бүгінгі таңда Қазақстан елдегі гендерлік теңдікті қамтамасыз ету бойынша, оның ішінде кәсіпкерлік қызмет саласында да белсенді саясат жүргізуде. 1997 жылы ҚР Президентінің «Әйелдер арасындағы кәсіпкерлікті дамыту туралы» Жарлығы, 2000 жылы «Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасының қаулысы шықты (B.J. Parker, 2010). 2006 жылы

*Хат-хабарларға арналған автор.
E-mail: aynash.musabekova.82@mail.ru

Қазақстан Республикасында 2006–2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдік стратегиясы қабылданды. Осы стратегия шеңберінде ҚР-да 2006–2016 жылдарға арналған гендерлік теңдікке қол жеткізу жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары әзірленді. 2009 жылдың өзінде «Әйелдер мен ерлердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Заң қабылданды. 2009–2015 жылдар аралығында әйелдер кәсіпкерлігіне микрокредит беру бағдарламасы жұмыс істеді. Әйелдердің кәсіпкерлік қызметке қатысу мәселелерін қозғайтын аспектілер Қазақстан Республикасындағы әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарында, сондай-ақ «Қазақстан — 2020» Стратегиясы, «Жұмыспен қамту — 2020» және т.б. сияқты бағдарламалық құжаттарда көрсетілген.

Ерлер мен әйелдер кәсіпкерлігін жалпы түрде дамытудың бастапқы негіздері бірыңғай. Бұл экономикалық еркіндік, бәсекелестік орта, кәсіпкерлік қызметті реттейтін құқықтық базаның болуы (Cardella G.M., Hernández-Sánchez B.R., Sánchez-García J.C., 2020). Сонымен қатар, әйелдер мен ерлер кәсіпкерлері жеке және бизнес-профильдері бойынша ерекшеленеді: олар әртүрлі салалардағы бизнесті бастайды және басқарады, әртүрлі өнімдерді жасайды, әртүрлі мақсаттарды көздейді және өз бизнестерін басқа жолмен құрылымдайды (Verheul, I., van Stel, A., Thurik, R., 2006). Бұл көбінесе олардың жеке қасиеттерімен және әлеуметтік рөлдерімен анықталады. Сонымен, әйелдер мен ерлердің бизнесті жүргізудегі айырмашылықтарын екі гендерлік теорияның призмасы арқылы қарастыруға болады: әлеуметтік рөлі және әлеуметтік құрылыс. Әлеуметтік рөлі теориясы мәдени нормалар, гендерлік стереотиптер және гендерлік рөлдер сияқты әлеуметтік факторлардың маңыздылығын көрсетеді. Әлеуметтік құрылыс теориясы жеке айырмашылықтарды баса көрсетеді және олардың гендерлік айырмашылықтарға көбірек болатындығын болжайды (Pines, A.M., Lerner, M., Schwartz D., 2010).

Әдебиетке шолу

1998 жылғы Жолдауда Қазақстан Президенті демократияландыру мен саяси ырықтандырудың жеті негізгі элементінің біріне айналған «әйел» мәселесін көтерді. Хабарламада «қоғамның өркеніеті осы қоғамның әйелге деген көзқарасымен өлшенеді» делінген. Осыған байланысты Отбасы, әйелдер және демографиялық саясат проблемалары жөніндегі кеңестің рөлін арттыру не оның базасында Президент пен Үкіметтің осы саладағы өткір проблемалар жөніндегі бас кеңесшісі ретінде әйелдер проблемалары жөніндегі арнайы комиссия құру туралы шешім қабылданды.

«Қазақстан—2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Президент Жолдауында қазақстандық қоғамның тең құқылы мүшесі, отбасы мен мемлекеттің тірегі ретіндегі әйелдің рөлін тағы да атап өтілді. Ол «қазіргі заманғы қазақстандық әйел мансап жасауға ұмтылуы тиіс» және оны «әсіресе жергілікті деңгейде өңірлерде мемлекеттік және қоғамдық басқаруға белсенді түрде тарту керек» деп атап өтті. Сондықтан қазақстандық әйелдердің ел өміріндегі рөлін арттыру мақсатында әйелдерге жұмыспен қамтудың икемді нысандарын ұсынуға, үйде жұмыс істеу үшін жағдайлар жасалуға, сондай-ақ «бизнес ашу және жүргізу үшін қолайлы жағдайлар» жасалуға тиіс. Үкіметке «жыныстық белгісі бойынша кемсітушілікке жол бермеу және іс жүзінде гендерлік теңдік пен әйелдерге ерлермен қатар тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету» тапсырылды.

Бүгінгі таңда Қазақстанда гендерлік теңдікті қамтамасыз ету бойынша, оның ішінде кәсіпкерлік қызметте белсенді саясат жүргізілуде. 1995 жылы құрылған ҚР Президенті жанындағы Отбасы, әйелдер істері және демографиялық саясат жөніндегі кеңестің мұрагері болған ҚР Президенті жанындағы Отбасы істері және гендерлік саясат жөніндегі Ұлттық комиссия Қазақстандағы әйелдер мен ерлер үшін тең құқылық қағидаттарын жүзеге асыру жөніндегі басты ұлттық тетік болып табылады. Оның өкілеттіктерінің қатарына ұлттық және жергілікті деңгейлерде гендерлік саясатты жүргізу жатады. 1997 жылы ҚР Президентінің «Әйелдер арасындағы кәсіпкерлікті дамыту туралы» Жарлығы шықты. 1998 жылы Қазақстан БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою жөніндегі конвенциясына қосылды, 1999 жылы Қазақстан Республикасында әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары қабылданды. 2000 жылы «Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасының қаулысы шықты. 2003 жылы Қазақстан Республикасында Гендерлік саясат тұжырымдамасы қабылданды, сондай-ақ Қазақстан Республикасында 2006–2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдік стратегиясы бекітілді. 2010 жылы «Ерлер мен әйелдер үшін тең құқықтар мен тең мүмкіндіктердің мемлекеттік кепілдіктері туралы», «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» заңдар қабылданды.

Бүгінде Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы гендерлік саясат мәселелерін реттейтін негізгі құжат болып табылады.

Әдістер

Әйелдердің экономикалық құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуге жәрдемдесу үшін көптеген үкіметтік бағдарламалар әзірленді, мысалы, «Бизнестің жол картасы – 2020», «Жұмыспен қамтудың 2020 жылғы Жол картасы», әйелдер кәсіпкерлігін дамыту жөніндегі 2009–2015 жылдарға арналған бағдарлама, әйелдер кәсіпкерлігін микрокредиттеудің 2009–2015 жылдарға арналған бағдарламасы. Бұл үрдіс Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасында сақталуда, оған сәйкес Үкімет әйелдердің дәстүрлі түрде ерлер айналысатын экономика секторларына және жаңа секторларға (мысалы, Ақпараттық технологиялар, байланыс, туризм, ойын-сауық) қатысуын кеңейту жөнінде өзіне міндеттеме алды. Үкімет сонымен қатар 2030 жылға қарай барлық азаматтар үшін қаржылық қызметтерге тең қол жетімділікті қамтамасыз етуге және бизнес пен кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған оқу орталықтарын құруға уәде берді.

Нәтижелері

Қазақстанда кәсіпкерлікті, соның ішінде әйелдер кәсіпкерлігін дамыту институттары жұмыс істейді. Олардың бірі «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ. Осы ұлттық даму институтының мақсаты қаржылық қолдау көрсету арқылы Қазақстан Республикасында жеке кәсіпкерлікті сапалы дамытуға жәрдемдесу болып табылады. Кәсіпкерлер үшін көрсетілетін қызметтер мен өнімдердің қатарына: бизнесті екінші деңгейдегі банктер, микроқаржы ұйымдары және лизингтік компаниялар арқылы кредиттеу бағдарламалары шеңберінде 6%-дан басталатын мөлшерлеме бойынша қаржыландыру, кәсіпкерлердің екінші деңгейдегі банктер алдындағы кредиттеріне кредит сомасының 85%-на дейінгі мөлшерде кепілдік беру, кредит бойынша пайыздық мөлшерлемені 7-ден 10%-ға дейін субсидиялау, сондай-ақ ақпараттық-талдамалық материалдарды консультациялық қолдау, көрсету және тарату кіреді. Қор Қазақстанның барлық өңірлерінде 204 қала мен ауданда орналасқан. Өңірлік желіні өңірлерде 16 филиал құрайды, 18 Кәсіпкерлерге қызмет көрсету орталығы, 14 Мобильді кәсіпкерлікті қолдау орталығы жұмыс істейді.

Әйелдердің бизнеске және жалпы әйелдер бастамасына қатысуының өсуі үшін жағдай жасау мақсатында «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы жанынан Іскер әйелдер кеңесі құрылды. Оның негізгі қызметі — кәсіпкер әйелдердің экономикалық белсенділігін ынталандыру және әйелдердің жеке кәсіпкерлікке қатысуын қолдау, олардың экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту. Өңірлік кәсіпкерлер палаталары деңгейінде өңірлік Іскер әйелдер кеңестері, сондай-ақ аудандық деңгейде осындай кеңестер жұмыс істейді. Кеңес қызметінің негізгі бағыттарының қатарына ШОБ қаржыландыру жүйесі туралы ақпараттық-ағартушылық қызметті ұйымдастыру; ісін жаңа бастаған кәсіпкер әйелдерге ұйымдастырушылық, әдістемелік, консультациялық және ақпараттық көмек көрсету; перспективалы бизнес — идеяларды, жобаларды қолдау; іскер әйелдердің экономикалық құзыретін арттыру және олардың арасындағы іскерлік байланыстарды жақсарту; шетелдік іскер топтарда елдің кәсіпкер әйелдерінің оң имиджін қалыптастыру жатады.

Әйелдер кәсіпкерлігін нығайтуда әйелдер арасында олардың қызметі туралы ақпаратты кеңінен тарату арқылы кәсіби ұйымдар қауымдастықтарының қызметіне басшы әйелдерді тарту ерекше рөл атқарады. Институционалдық инфрақұрылымды дамыту үшін әйелдер кәсіпкерлігін ақпараттық қолдауды дамыту, яғни кадрлық резервтің мамандандырылған ақпараттық орталығын құру маңызды мәнге ие, оның негізгі функциясы кәсіпкер әйелдердің тізімдері және гендерлік қағидат бойынша бизнесті жүргізу ерекшеліктері туралы жария ақпаратты тегін беру болады (Sarfraz L., Faghieh N., Majd A.A., 2014).

Үкіметтік емес ұйымдар азаматтар мен мемлекет арасындағы делдалдардың рөлін атқарады, әлеуметтік өзгерістердің және қоғамдағы жұмыстың көптеген функцияларын өзіне алады, қоғамдағы әйелдердің рөлін арттыру бойынша түрлі проблемаларды шешуге айтарлықтай үлес қосады. Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға ықпал ететін түрлі ұйымдар бар: Қазақстанның іскер әйелдер қауымдастығы, Қазақстанның кәсіпкер әйелдер одағы, «Мөлдір» Қазақстан әйелдер қауымдастығы, Феминистік лига, «Status» әйелдер федерациясы, әйелдер көшбасшылығы қоры, Республикалық әйелдер кеңесі, әйелдердің даму және бейімделу қауымдастығы, «ASIA» кәсіпкер әйелдер бизнес қауымдастығы және т.б.

Қаржы ресурстарына кеңінен қол жеткізуді қамтамасыз ету арқылы әйелдер кәсіпкерлігін дамыту «Жұмыспен қамту жол картасы 2020» бизнесті қолдау мен дамытудың бірыңғай

бағдарламасы шеңберінде, сондай-ақ даму институттары мен халықаралық қаржы институттарының түрлі бағдарламалары арқылы жүргізіледі (Aitzhanova D.N., Begentayev M.M., Kunyazova S.K., Titkov A.A., 2021). Мәселен, «Даму кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ 2010 жылдан бастап әйелдер кәсіпкерлігіне микрокредит беру бағдарламасы шеңберінде серіктес банктерге қаржы қаражаттарын орналастырумен айналысады. Осы бағдарлама бойынша қазақстандық бизнес-ханымдар жеңілдетілген шарттармен микрокредит алу үшін осы кредиттік ұйымдарға жүгіне алады.

2014 жылы әйелдердің шағын және орта кәсіпкерлігін қаржыландыру үшін Еуропалық қайта құру және даму банкінің қаражаты тартылды, онымен бірге «Бизнестегі әйелдер» бағдарламасы басталды. Еуропа қайта құру және даму банкінің (ЕҚДБ) қаражаты есебінен әйелдер кәсіпкерлігі субъектілерін қолдау шеңберінде «Даму» қоры бағдарламаға қатысатын екінші деңгейдегі банктер үшін ЕҚДБ алдында кепіл болады. Осы бағдарламаның нысаналы сегменті негізгі құралдарды сатып алу және/немесе жаңғырту, айналым қаражатын толықтыру және ағымдағы міндеттемелерді қайта қаржыландыру мақсатында қарыз алатын әйелдер кәсіпкерлігі субъектілері болып табылады. Бұл ретте жоба ЕҚДБ-ның экологиялық және әлеуметтік өлшемдеріне сәйкес келуі тиіс.

Сондай-ақ, мемлекет тарапынан ауыл әйел-кәсіпкерлеріне қолдау көрсетілуде. Ауыл саласындағы әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың басым бағыттарының қатарына ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындау, қайта өңдеу және сақтау, ветеринариялық қызметтер көрсету, сондай-ақ киім, трикотаж бұйымдарын өндіру, қызмет көрсету саласы және басқалар жатады.

«Бизнестің жол картасы – 2020» бағдарламасы аясында 2017 жылы 1021 жоба субсидияланды, оның 349-ы әйелдер кәсіпкерлігі субъектілеріне жатады. Осы бағдарламаны іске асырудың барлық кезеңінде 9920 жоба субсидияланды, оның 3043-і кәсіпкер әйелдерге тиесілі, бұл жобалардың жалпы санының 30,6 %–ын құрайды. Несиелерді ішінара кепілдендіруді 3103 жоба алды, оның ішінде 1081 жобасы әйелдер кәсіпкерлігі субъектілеріне жатады. 2017 жылы 506 жоба несиелерді ішінара кепілдендірді, оның ішінде 155-і «әйелдер» жобасы. Салалық бөліністе кредиттердің ең көп саны сауда, өңдеу өнеркәсібі, көлік және қоймалау, қызмет көрсету салаларындағы жобаларға берілді.

2018 жылы «Атамекен» ҚР ҰКП Іскер әйелдер кеңесі әйелдер кәсіпкерлігін қолдау қорын құрды. Қор қызметі әйелдер кәсіпкерлігі саласындағы жобаларды қолдауға және іске асыруға (консультация беру және ақпараттық қолдау; әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру; әдебиет, мерзімді басылымдар, интернет-ресурстар шығару; білім беру, ағарту және зерттеу қызметін жүзеге асыру; қайырымдылық іс-шараларын өткізу) бағытталған коммерциялық емес ұйым болып табылады; шет елдермен тиімді экономикалық, сауда, ғылыми-техникалық, өнеркәсіптік ынтымақтастыққа жәрдемдесу; қазақстандық, халықаралық және шетелдік қауымдастықтармен, қорлармен және компаниялармен тиімді және өзара ынтымақтастықты ұйымдастыру). Атамекен ҚР ҰКП, Қазақстан Халық банкі және Атамекен ҚР ҰКП Іскер әйелдер кеңесі қол қойған әйелдер бизнесін кредиттеу бағдарламасын жылдық 5-тен 7 %–ға дейін іске қосу туралы Меморандумға сәйкес, Қазақстан әйелдері қызмет салалары бойынша шектеусіз өз бизнесін дамыту үшін бір қолға 10 миллион теңгеге дейін ала алады. Несиенің максималды мерзімі — 7 жыл. Несие алуға өтінімдер «Атамекен» ҚР ҰКП Іскер әйелдердің өңірлік кеңестерінде қабылданады.

Осылайша, мемлекет тарапынан кәсіпкер әйелдерді ұлттық даму институттары арқылы қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету тетіктері бар. Соңғы жылдары әйелдер кәсіпкерлігі субъектілерін несиелендіру мен субсидиялаудың өсуі байқалады. Алайда, жоғарыда айтылғандай, іс жүзінде кәсіпкер әйелдерде бұл несиелерге қол жеткізу шектеулі.

Бұған дейін әйелдер кәсіпкерлігін дамытудағы кедергілердің бірі не басқару теориясы мен практикасы бойынша білім деңгейінің төмендігі, не олардың жоқтығы болып табылатыны атап өтілді. Көбінесе шағын әйелдер кәсіпорындары стратегиялық менеджментті пайдаланбайды. Стратегиялық жоспарлау мен компаниялар қызметінің тиімділігі арасында оң байланыс бар екенін ескере отырып (De Bruin A., Brush C. G., Welter F., 2007), қазақстандық әйелдерге кәсіпкерлерге бизнес-консультанттардың қызметтері ұсынылған.

«Бизнестің жол картасы – 2020» бағдарламасы шеңберінде 118,7 мың әйел-кәсіпкерге сервистік қолдау көрсетілді, оның шеңберінде бизнес-процестерді қолдау үшін, бизнес негіздеріне оқыту және біліктілікті арттыру бойынша мамандандырылған бизнес-қызметтер тегін көрсетілді. «Даму» қоры 2009 жылы «Бизнес-кеңесші» бағдарламасын іске асыруды бастады, оның шеңберінде кәсіпкерлік бастамасы бар халық пен жұмыс істеп жүрген кәсіпкерлер үшін екі күндік оқыту курстары ұйымдастырылды және өткізілді. 2009 жылы 11 603 адам оқудан өтті, оның 60 % — әйелдер. Ал 2012 жылы ісін жаңа бастаған кәсіпкерлерді қолдау жобасы (стартап жобалар) шеңберінде 10 002 әйел

оқытудан өтті, бұл барлық тыңдаушылардың 58,3 % — ын құрайды. 2015 жылы әйелдер кәсіпкерлігін дамытуды қолдау бойынша 995 кәсіпкер әйел оқытылды.

«Мүгедек әйелдердің кәсіпкерлік дағдыларын дамыту» жобасы шеңберінде кәсіпкерлік құзыреттілігін арттырудың Бірыңғай бағдарламасы «Даму» қорында ішкі кедергілерді еңсеру және көшбасшылық қасиеттерді дамыту және сұранысқа ие және бейімделген мамандықтар бойынша кәсіптік даярлау/қайта даярлау мақсатында мүгедек әйелдерге арналған оқыту курстары, сондай-ақ бизнес–жоспарлар жасау бойынша курстар өткізіледі, консультациялық қызметтер көрсетіледі, мүгедек әйелдер үшін жұмыс істеп жатқан кәсіпкерлермен және әлеуетті жұмыс берушілермен диалог алаңын құру бойынша жұмыс жүргізіледі, сондай-ақ, мүгедектігі бар әйелдерге арналған бизнес-коучинг жүйесі және жұмыс орындарында тағылымдамадан өтуді ұйымдастыру. Оқыту 2014 жылдан бастап жүргізілді. 2015 жылы 120 мүгедек-әйел оқытылды, 2016 жылы — 231, оның ішінде 51-і жұмысқа орналасты немесе өз ісін бастады, 2017 жылы — 307, оның 45-і жұмысқа орналастырылды және 5-і өз бизнесін ашты. 2018 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 1229 мүмкіндігі шектеулі әйел — кәсіпкерлерге көмек көрсетілді, бұл нысаналы топтың 58 %–ын құрайды.

Еуропа қайта құру және даму банкінің қаржыландыру бағдарламасынан басқа 2015 жылы тәлімгерлік бағдарламасы іске қосылды, оның мәні кәсіпкерлер (менторлар, тәлімгерлер) кәсіпкерлікке (менти) бизнес жүргізуге көмектесе отырып, жинақталған білімі мен тәжірибесімен бөліседі. Қаржыландыру бағдарламасы аясында 26,1 млрд теңгеге 20 мыңнан астам несие берілді. ЕҚДБ Қазақстанның 14 өңірінде 138 консалтингтік жоба, 6 өңірде 16 бизнес-коучингтік жоба ұйымдастырды. Қазақстан бойынша 251 кәсіпкердің қатысуымен 17 өңірлік тренинг өткізілді, Қазақстанның 13 облысынан 115 кәсіпкер әйел тәлімгерлік бағдарламасына қатысып, оң нәтижелер көрсетті.

Қазақстанда әйелдер бизнесі үшін 5ms факторларының қамтамасыз етілуінің әртүрлі деңгейі жеткілікті, бұл нәтижесінде елдегі әйелдер кәсіпкерлігі моделінің тұрақсыздығына және оның сапалы дамуының баяу қарқынына алып келеді.

Әйелдердің кәсіпкерлік қызметіне әр елге тән факторлар (халықтың нормалары мен дәстүрлері, экономиканың құрылымы мен түрі, ғылыми, технологиялық және өнеркәсіптік әлеуеттің даму деңгейі, ресми және бейресми институттар және т.б.) үлкен әсер етеді. Зерттеу шеңберінде Қазақстанның әйелдер кәсіпкерлігіне SWOT-талдау жүргізілді, онда оның даму стратегиясын іріктеу және бағалау екі кезеңде жүзеге асырылды:

1) әйелдер кәсіпкерлігінің ішкі және сыртқы ортасын талдау, алынған ақпарат оның күшті және әлсіз жақтарын (ішкі факторлар), мүмкіндіктері мен қауіптерін (сыртқы факторлар) айқындады. Талдаудың негізі ғылыми әдебиеттерді, бағдарламалық құжаттарды зерттеу және статистикалық деректерді талдау арқылы жиналған мәліметтер болды;

2) SWOT матрицасы арқылы мүмкін стратегияларды тұжырымдау.

SWOT талдау әдісі зерттеу объектісінің күшті және әлсіз жақтарын, мүмкіндіктері мен қауіптерін диагностикалау құралы ғана емес, сонымен қатар стратегиялық жоспарларды жасау үшін қолданылатын негізгі құралдардың бірі болып табылады. SWOT матрицасы тиісті стратегиялық бағытты таңдауға ықпал етеді және ішкі және сыртқы ортаның динамикасына назар аударады. Стратегиялардың ықтимал нұсқалары (Vaněk, M., Mikoláš, M., Žváková, K., 2012):

1) SO стратегиясы (Maxi-Maxi): сыртқы ортадағы мүмкіндіктерден қайтарымды алу үшін қандай күшті пайдалану керектігін көрсететін ең сәтті стратегия;

2) ST стратегиясы (Maxi-Mini): қауіптерді жөну және болдырмау үшін ішкі күшті пайдалануға бағытталған стратегия;

3) WO стратегиясы (Mini-Maxi): сыртқы ортаның қандай мүмкіндіктері есебінен бар әлсіз жақтарды еңсеруге болатынын көрсететін стратегия;

4) WT стратегиясы (Mini-Mini): қауіп-қатердің алдын алу үшін қандай әлсіздіктерден арылу керектігін көрсететін стратегия.

Әйелдер кәсіпкерлігінің негізгі күшті жақтарының қатарына мыналарды жатқызуға болады:

- Әйелдердің бизнеске қатысуының жеткілікті жоғары деңгейі (кәсіпорындар саны, жұмыспен қамту, ЖІӨ-ге үлес);

- Кәсіпкер әйелдердің жаңа буыны (жаңа толқын);

- Әйелдер бизнес-қауымдастықтарының болуы;

- Әлеуметтік осал топтағы әйелдерді кәсіпкерлік қызметке тарту.

Ал Қазақстанда әйелдер бизнесін дамытуда әлсіз жақтар басым:

- Микро және шағын бизнес кәсіпкер әйелдердің өкілдігі;
- Экономиканың үшінші секторының салаларында әйелдер бизнесін мамандандыру;
- Кәсіпкер әйелдердің «Қос» уақыты (бизнесті жүргізу, үй шаруашылығын жүргізу);
- Әйелдердің кәсіпкерлік қызметі туралы шектеулі статистикалық деректер.

Қазақстанда елдегі әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына ықпал ететін факторлар. Бұл мүмкіндіктер:

- Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін саяси ерік-жігердің болуы;
- Еңбекке қабілетті халық арасында жұмыспен қамтылмаған әйелдердің болуы және оларды өндірістік қызметке тарту мүмкіндігі;
- Индустриялық-инновациялық инфрақұрылымның болуы;
- Халықаралық интеграция (ЕАЭО, т.б.).

Бұл ретте елде әйелдер бизнесін жүргізу үшін мынадай қауіптер бар:

- Гендерлік кемсітушілік;
- Әлемдік экономикалық дағдарыстың жаңа толқыны;
- Кәсіпкерлік мәдениетінің төмендігі және инновациялық мәдениеттің болмауы;
- Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау инфрақұрылымының әлсіз даму деңгейі мен тиімсіздігі.

Сыртқы орта факторларының және Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің ішкі қасиеттерінің әр түрлі үйлесімін дәйектілікпен қарау оны дамыту жөніндегі стратегиялық іс-қимылдарды таңдауды негіздеуге мүмкіндік береді (1-кесте).

Кесте 1. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің SWOT матрицасы

	Дамыту стратегиясының ішкі факторлары	
	Күштіжақтары (Strengths)	Әлсізжақтары (Weaknesses)
	S1. Кәсіпкер әйелдердің жаңа буыны (жаңа толқын); S2. Әйелдердің бизнеске қатысуының жеткілікті жоғары деңгейі (кәсіпорындар саны, жұмыспен қамту, ЖІӨ-ге үлес); S3. Әйелдер бизнес-қауымдастықтарының болуы; S4. Кәсіпкерлік қызметке әлеуметтік осал топтардан әйелдерді қосу	W1. Микро және шағын бизнес кәсіпкер әйелдердің өкілдігі; W2. Экономиканың үшінші секторының салаларында әйелдер бизнесін мамандандыру; W3. Кәсіпкер әйелдердің «Қос» ауыртпалығы (бизнесті жүргізу, үй шаруашылығын жүргізу); W4. Әйелдердің кәсіпкерлік қызметі туралы шектеулі статистикалық деректер
Дамыту стратегиясының сыртқы факторлары	Әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың перспективалы стратегиялары	
Мүмкіндіктер (Opportunities)	SO стратегиясы (қолайлы сыртқы орта жағдайларында дамытудың мүмкіндіктері мен күшті жақтарын пайдалану) Интеграциялық өсу стратегиясы 1.SO1. (S1, S3, O1, O4)	WO стратегиясы (қолайлы сыртқы мүмкіндіктерді пайдалана отырып әлсіз тұстарды минимизациялау стратегиясы) Шоғырландырылған өсу стратегиясы 1.WO1. (W1, W2, O1, O3), 2.WO2.(W3, O1, O2)
Қауіптер (Threats)	ST стратегиясы (қолайсыз сыртқы ортадан төнетін қауіптерді минимизациялау үшін күшті жақтары мен мүмкіндіктерді пайдалану стратегиясы) Диверсификациялық өсу стратегиясы 1. ST1.(S1, S2, T1, T3) 2. ST2. (S3, T4)	WT стратегиясы (сыртқы ортадан төнетін қауіптің қолайсыз жағдайында әлсіз тұстарды минимизациялау стратегиясы) Мақсатты бағытталған дамыту стратегиясы 1.WT1.(W4, T1, T2)
	T1. Гендерлік кемсітушілік; T2. Әлемдік экономикалық дағдарыстың жаңа толқыны; T3. Кәсіпкерліктің төмен мәдениеті және инновациялық мәдениеттің болмауы; T4. Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау инфрақұрылымының әлсіз даму деңгейі және тиімсіздігі	

Салынған SWOT-матрицаның нәтижелеріне сәйкес Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың мынадай бағыттары жүзеге асырылуы мүмкін:

1) ұсынылған мүмкіндіктерді іске асыру үшін әйелдер кәсіпкерлігінің күшті жақтарын барынша пайдалану ұсынылады:

SO1. Кәсіпкер әйелдерді сараптамалық қолдау;

2) Әйелдер кәсіпкерлігінің әлсіз жақтарын еңсеру үшін сыртқы ортаның мүмкіндіктерін пайдалану ұсынылады:

WO1. Әйелдер бизнесінің жоғары технологиялық секторын дамыту;

WO2. Ананы қолдаудың әлеуметтік жүйесін дамыту;

3) Қауіп-қатердің салдарын барынша азайту және оларды болдырмау үшін әйелдер кәсіпкерлігінің күшті жақтарын пайдалану ұсынылады:

ST1. Қыздар арасында бизнес-білім беруді дамыту;

ST2. Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау инфрақұрылымын дамыту;

4) Қауіп-қатердің алдын алу үшін әйелдер кәсіпкерлігінің әлсіз жақтарынан арылу және олардың әсерін барынша азайту ұсынылады:

WT1. Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту және мониторинг көрсеткіштерінің жүйесін әзірлеу.

Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін дамыту бойынша басым стратегиялық іс-қимылдарды іске асыру шеңберінде мыналар ұсынылады:

1. Кәсіпкер әйелдерді сараптамалық қолдау. Әйелдердің жаңа нарықтарға, атап айтқанда шетелде шығуын қамтамасыз ету үшін шетелдегі әйелдер бизнес-қоғамдастығының және «ҚазЭкспортГарант» Экспорттық-кредиттік сақтандыру корпорациясы» АҚ, «ҚазАгро» Ұлттық басқарушы холдингі» АҚ, «Қазақстандық индустрияны дамыту институты» АҚ және т.б. сияқты ұлттық даму институттарының белсенді қолдауы қажет.

2. Әйелдер бизнесінің жоғары технологиялық секторын дамыту. Бұл әйелдердің экономиканың бастапқы және қайталама секторына қатысуын арттырмай мүмкін емес.

Осы мақсатқа қол жеткізу бағыттарының бірі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, инженерлік, өңдеу және құрылыс салаларындағы мамандықтар бойынша әйелдердің техникалық, кәсіптік және жоғары білімге қол жеткізуін кеңейту болуы мүмкін, онда екі еседен астам гендерлік алшақтық байқалады, бұл білім беру гранттарын бөлу кезінде квоталау тетігін пайдалану кезінде мүмкін болады. Квоталау тетігі мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру кезінде де пайдаланылуы мүмкін. Мәселен, стартаптарды және жоғары технологиялық бизнесті, сондай-ақ экономиканың бастапқы және қайталама секторлары салаларындағы инвестициялық жобаларды қаржыландыру кезінде әйелдер үшін квоталар бөлуге болады (Setini M. et al., 2020).

3. Ананы қолдаудың әлеуметтік жүйесін дамыту. Балабақшалар санының көбеюі, бастауыш және орта мектепте факультативтік үйірмелердің («қосымшалар») дамуы, бизнес-орталықтарда балалар бөлмелерін немесе балалар алаңдарын құру және басқа да осындай шаралар жаңа әйелдер кәсіпорындарының пайда болуына және жұмыс істеп тұрғандарының өсуіне ықпал ететін болады.

4. Қыздар арасында бизнес-білім беруді дамыту. Бұл ұзақ мерзімді кәсіпкерлік курстарын өткізу, міндетті мектеп бағдарламасына «Кәсіпкерлік» пәнін жаппай енгізу, жоо деңгейінде кәсіпкерлікке оқыту (мысалы, салалар бөлінісінде аттас мамандық ашу) болуы мүмкін. Өз ісін жаңа бастаған кәсіпкерлер үшін қаржылық (бухгалтерлік істің қыр-сыры, инвестициялық жобалау, бизнес-жоспарлау және т.б.), құқықтық (Кәсіпкерлік кодексі, Еңбек кодексі, Салық кодексі және т.б.), компьютерлік (интернеттегі бизнес, әлеуметтік желілер және т.б.) сауаттылықты арттыру курстарынан өту пайдалы болады.

5. Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау инфрақұрылымын дамыту. Әйелдердің кәсіпкерліктің «қатаң» инфрақұрылымына ғана емес, сондай-ақ «жұмсақ» инфрақұрылымға да (желілік қоғамдастықтар, краудсорсингті, краудфандингті пайдалану) қол жеткізуін қамтамасыз ету қажет. Сондай-ақ инфрақұрылымның жаңа нысандарының қатарына мемлекеттік және жеке субъектілер ұсына алатын инновациялық лагерьлерді, жалпы fab — зертханаларды, коворкинг-орталықтарды жатқызуға болады.

Әйелдер кәсіпкерлігін дамытуда АКТ (коммуникациялық құралдар, компьютерлік және модульдік дизайн, цифрлық технологиялар) үлкен мәнге ие болады. Интернет арқылы ақпарат іздеуді және алмасуды жүзеге асыратын техникалық күрделі мәселелерді шешу үшін көптеген пайдаланушылардың әрекеттерін үйлестіру және біріктіру мүмкіндіктері бар. Заманауи АКТ қолдану кәсіпкерлік қызметті оңтайландыруға ықпал етеді. Атап айтқанда, әйелдер кәсіпкерлігін қолдау

инфрақұрылымын «виртуалдандыру» оның элементтерінің өзгеретін факторларға бейімділігін арттыруға және «қатаң» инфрақұрылым объектілерін қалыптастыру мен дамытуға арналған шығындарды қысқартуға мүмкіндік береді. Әйелдер кәсіпкерлігін қолдаудың виртуалды инфрақұрылымы виртуалды кеңістікте кәсіпкерлік қызметтің жекелеген кезеңдерінің орындалуын қамтамасыз етеді (Drakh T.P., Salzhanova Z.A., Borisova E.I., 2021).

6. Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту және мониторинг көрсеткіштерінің жүйесін әзірлеу. Кәсіпкерлікті дамыту мәселесі бойынша гендерлік негізделген көрсеткіштер жүйесінің болмауы (мысалы, ірі бизнес, шығарылатын өнім көлемі бойынша деректер, оның ішінде жыныс-жас, өңірлік, салалық бөліністегі, сондай-ақ халықтың әлеуметтік осал топтары бөлінісінде деректер: жетімдер, бұрынғы тұтқындар, үй шаруасындағы әйелдер, жастар, зейнеткерлер, мүгедектер және т.б.) осы зерттеудің негізгі шектеулеріне айналды.

Елдегі әйелдер кәсіпкерлігін сандық бағалау және мониторингілеу үшін оның кіруі мен шығуын, сондай-ақ оның ішкі құрылымын сипаттайтын көрсеткіштерді салыстыруға негізделген көрсеткіштердің жаңа жүйесі қажет. Кәсіпкерлік субъектілерінің мониторингі жүйесін әзірлеу кезінде жалпы тәсіл ретінде әйелдер басқаратын кәсіпкерлік субъектілерінің негізгі көрсеткіштерін республикалық және өңірлік деңгейдегі ерлер басқаратын кәсіпкерлік субъектілерінің көрсеткіштерімен салыстырмалы талдау қабылдануы мүмкін (Wang, Q., 2021)

Біз қолда бар статистикалық көрсеткіштерді кәсіпкерлік қызметтің гендерлік негізделген көрсеткіштерінің мынадай тізбесімен толықтыруды ұсынамыз:

1. Инвестиция көлемі, млн. теңге;
2. Инвестициялар құрылымы (экономикалық қызмет түрлері бөлінісінде), млн. теңге;
3. Шығарылатын өнім көлемі, млн. теңге;
4. ҒЗТКЖ арналған шығындар, млн. теңге;
5. ҒЗТКЖ-ға арналған шығындарды жүзеге асыратын кәсіпорындар саны, бірлік;
6. Жыл ішінде инновацияларды жүзеге асыратын кәсіпорындар саны, бірлік;
7. Инновациялық өнім көлемі, млн. теңге;
8. Алынған заттай гранттар саны, бірлік;
9. Мемлекет тарапынан кәсіпорынды қоса қаржыландыру көлемі, млн. теңге;
10. Салық жеңілдіктері, млн. теңге;
11. Тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің, оның ішінде жоғары технологиялық өнімдердің экспорты, млн. теңге;
12. Тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің, оның ішінде жоғары технологиялық өнімдердің импорты, млн. теңге және т.б.

Ұсынылған ұсынымдарды іске асыру Қазақстанның кәсіпкерлік экожүйесін әйелдер кәсіпкерлігін және тұтастай алғанда, отандық экономиканы дамытуға бағытталған әлеуметтік-экономикалық саясаттың тиімді тетігіне айналдыруға ықпал ететін болады.

Ұсынылған стратегиялық әрекеттер жиынтығы бірінші кезекте назар аударуды талап етеді. Таңдалған стратегиялар басқа бағыттар бойынша алға жылжудың маңыздылығын жоймайды. Зерттеу барысында алынған ғылыми нәтижелер субъективті болуы мүмкін. Алайда, әйелдер кәсіпкерлігінің дамуын сапалы мониторингтеу, талдау, бағалау және болжау үшін әдіснамалық және статистикалық базаның болмауына байланысты олар оның жай-күйі мен дамуының басым бағыттарын айқындау үшін назарға алынуы мүмкін (Moreira J. et al., 2019).

1. Қазақстанда әйелдер бизнесі үшін 5ms факторларының қамтамасыз етілу деңгейі айтарлықтай әртүрлі, атап айтқанда «макро — және мезоинфрақұрылым» факторының жоғары даму деңгейі, орташа — «ақша» және «менеджмент», төмен — «нарық» және «ақша» факторлары. Бұл елдегі әйелдер кәсіпкерлігі моделінің тұрақсыздығына және оның сапалы дамуының баяу қарқынына әкеледі.

2. Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін келесі стратегиялық шаралар ұсынылады:
 - Кәсіпкер әйелдерді сараптамалық қолдау;
 - Әйелдер бизнесінің жоғары технологиялық секторын дамыту;
 - Ананы әлеуметтік қолдау жүйесін дамыту;
 - Қыздар арасында бизнес-білім беруді дамыту;
 - Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау инфрақұрылымын дамыту;
 - Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту және мониторинг көрсеткіштерінің жүйесін әзірлеу.

Таңдалған стратегиялық ұсыныстар басқа бағыттар бойынша алға жылжудың маңыздылығын жоймайды, бірақ бірінші кезектегі маңыздылықты талап етеді.

Талқылау

Әйелдер кәсіпкерлігін отандық зерттеулерде теориялық мазмұнның болмауы бүгінгі күні елімізде әйелдер кәсіпкерлігінің теориялық мәселелерін талқылау үшін алаңдар қалыптаспағанын көрсетеді. Бұл ретте кәсіпкер әйелдердің кәсіпкерлік ортасын, оның ішінде әртүрлі елдерде (мысалы, дамыған, дамушы, транзиттік экономикасы бар), өңірлерде (мысалы, ауыл мен қала) және бизнес-секторларда (мысалы, өнеркәсіп, қызметтер) бизнес жүргізу ерекшеліктерін ескере отырып, зерделеу бойынша зерттеулердің аздығы байқалады. Әйелдер кәсіпкерлігін зерттеу оған заңнама, әлеуметтік нормалар, экономикалық саясат, еңбек нарығының құрылымы, табыс деңгейі, білім деңгейі сияқты факторлардың әсер етуі аясында мүмкін болады.

Әйелдің елдің саяси, қоғамдық және экономикалық өміріне тең қатысуы әлеуметтік-экономикалық дамуда прогреске қол жеткізу, өзекті мәдени, әлеуметтік және басқа да проблемаларды шешу үшін қажетті жағдайлар ретінде қарастырылады. Қазақстанда республиканың әлеуметтік-экономикалық дамуына әйелдердің үлесі артқаны байқалады. Әйелдердің кәсіпкерлік белсенділігі артып, олар басқаратын кәсіпорындар саны артып келеді. Алайда, әйелдер кәсіпорындарының өсуі олардың айналым мөлшері мен жұмыспен қамтылғандар санының аздығын сақтай отырып жүреді.

Қорытынды

Қорытындылар мен практикалық ұсынымдар Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің, Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің, Қазақстан Республикасы Еңбек және әлеуметтік қорғау министрлігінің, «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасының, «ДАМУ» кәсіпкерлікті дамыту қорының, сондай-ақ басқа да ведомстволар мен ұйымдардың тұжырымдамалары мен даму жоспарларын іске асыру, әзірлеу және жетілдіру кезінде ескерілуі және пайдаланылуы мүмкін.

Қойылған міндеттердің шешімдерінің толықтығын бағалау. Зерттеуде қойылған міндеттер Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің статистикалық деректерін, «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасының, «ДАМУ» кәсіпкерлікті дамыту қорының және халықаралық ұйымдардың сараптамалық есептерін пайдалана отырып, толық шешілді. Әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың теориялық және практикалық тәсілдері зерттелді. Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігінің дамуы барысы туралы кешенді зерттеу жүргізілді және оны одан әрі жетілдіру бойынша практикалық ұсыныстар әзірленді.

References

- Aitzhanova, D.N., Begentayev M.M., Kunyazova S.K., & Titkov A.A. (2021). Youth entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan: concept, problems and solutions. *Bulletin of the Karagandy University. Economy Series*, 2(102).
- Cardella, G.M., Hernández-Sánchez, B.R., & Sánchez-García, J.C. (2020). Women entrepreneurship: A systematic review to outline the boundaries of scientific literature. *Frontiers in psychology*, 11, 1557.
- De Bruin, A., Brush, C.G., & Welter, F. (2007). Advancing a framework for coherent research on women's entrepreneurship. *Entrepreneurship theory and practice*, 31(3), P. 323–339.
- Drakh T.P., Salzhanova Z.A., & Borisova E. (2021). Development of the Entrepreneurial University-Business Strategic Interaction Model for Kazakhstan. *Bulletin of the Karagandy University. Economy Series*, 4(104), 27–40.
- Gupta, N., & Mirchandani, A. (2018). Investigating entrepreneurial success factors of women-owned SMEs in UAE. *Management Decision*.
- Moreira, J., Marques, C.S., Braga, A., & Ratten, V. (2019). A systematic review of women's entrepreneurship and internationalization literature. *Thunderbird International Business Review*, 61(4), 635–648.
- Parker, B.J. (2010). A conceptual framework for developing the female entrepreneurship literature. *Journal of Research on Women and Gender*, 1(1), pp. 169–190.
- Pines, A.M., Lerner, M., & Schwartz D. (2010). Gender differences in entrepreneurship: Equality, diversity and inclusion in times of global crisis. *Equality, Diversity and Inclusion. An International Journal*, 29 (2), 186–198. doi: 10.1108/02610151011024493
- Rosca, E., Agarwal, N., & Brem, A. (2020). Women entrepreneurs as agents of change: A comparative analysis of social entrepreneurship processes in emerging markets. *Technological Forecasting and Social Change*, 157, 120067.
- Sarfaraz, L., Faghieh, N., & Majd, A.A. (2014). The relationship between women entrepreneurship and gender equality. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 4(1), 1–11.

- Setini, M., Yasa, N.N.K., Gede Supartha, I.W., Ketut Giantari, I.G.A., & Rajiani, I. (2020). The passway of women entrepreneurship: Starting from social capital with open innovation, through to knowledge sharing and innovative performance. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 6(2), 25.
- Vaněk, M., Mikoláš, M., & Žváková, K. (2012). Evaluation methods of SWOT analysis. *GeoScience Engineering*, 2, 23–31.
- Verheul, I., van Stel, A., & Thurik, R. (2006). Explaining female and male entrepreneurship at the country level. *Entrepreneurship & regional development*, 18, 151–183.
- Wang, Q. (2021). Higher education institutions and entrepreneurship in underserved communities. *Higher Education*, 81(6), 1273–1291.

Г.С. Акыбаева, А.О. Мусабекова, Т.В. Старикова, Ж.С. Хусайнова, С.Ш. Мамбетова

Анализ экономических возможностей женщин в сфере предпринимательства

Аннотация

Цель: Развитие женского предпринимательства является современным мировым трендом в развитии экономики. Исследования в этой отрасли подтверждают зависимость динамики роста ВВП и уровня развития женского предпринимательства. Ежегодно возрастают потребности в развитии социальных рынков, образовательных услуг, пользующихся большой популярностью в сфере женского предпринимательства. Трудовая активность женщин в сфере предпринимательства создает благоприятные условия для повышения уровня жизни населения, появляются новые рабочие места, повышается самозанятость. Цель работы заключается в рассмотрении сущности и особенностей женского предпринимательства.

Методы: В процессе проведения научной работы авторами были использованы общенаучные методы познания: структурно-функциональный, системный анализ, ориентированный на всестороннее рассмотрение общественной жизни, методы анализа и синтеза, сравнения и аналогии.

Результаты: Полученные результаты исследования подтверждают развитие в Казахстане новой волны женского предпринимательства. Выявлены проблемы развития женского бизнеса, на основе проведенного анализа возможностей определены направления развития женского предпринимательства.

Выводы: Рынок труда в современной экономике сопровождается изменениями, в том числе и в сфере женской занятости. Развитие малого и среднего бизнеса позволило многим открыть собственное дело. Этнокультурная специфика казахстанского общества также накладывает свой отпечаток на развитие женского бизнеса, на женщин возложена необходимость ведения домашнего хозяйства и ухода за членами семьи. Вместе с этим, следует отметить, что сегодня женщины в Казахстане имеют множество экономических возможностей для реализации своих возможностей в предпринимательской деятельности. Развитие женского предпринимательства является мощным инструментом экономической политики и требует дальнейшего развития и поддержки со стороны государства.

Ключевые слова: женское предпринимательство, малый и средний бизнес, предпринимательство, некоммерческая организация, экономика.

G.S. Akymbayeva, A.O. Mussabekova, T.V. Starikova, Zh.S. Khussainova, S.Sh. Mambetova

Analysis of economic opportunities of women in the field of entrepreneurship

Abstract

Object: The development of women's entrepreneurship is a modern global trend in the development of the economy. Research in this industry confirms the dependence of the dynamics of GDP growth and the level of development of women's entrepreneurship. Every year, there is an increasing need for the development of social markets educational services, which are popular in the field of women's entrepreneurship. The labor activity of women in entrepreneurship creates favorable conditions for improving the living standards of the population, new jobs appear, and self-employment increases. The purpose of the work is to consider the essence and characteristics of women's entrepreneurship.

Methods: The authors used general scientific methods of cognition: Structural-functional, system analysis, focused on a comprehensive consideration of social life, methods of analysis and synthesis, comparison and analogy.

Findings: The results of the study confirm the development of a new wave of women's entrepreneurship in Kazakhstan. The problems of development of women's business are identified. Based on the analysis of opportunities, directions for the development of women's entrepreneurship are determined.

Conclusions: The labor market in the modern economy is accompanied by changes, including in the field of women's employment. The development of small and medium-sized businesses has allowed many to start their own business. The ethno-cultural specificity of Kazakhstani society also leaves its mark on the development of women's business; women are entrusted with the need to run a household and take care of family members. Along with this, it should be noted that today women in Kazakhstan have many economic opportunities to realize their potential for entrepreneurial activities. The development of women's entrepreneurship is a powerful tool for economic policy and requires further development and support from the state.

Keywords: women's entrepreneurship, small and medium business, entrepreneurship, non-profit organization, economics.